

نقش معادباوری در تقویت روابط جوانان با والدین

معصومه حقیقتی^۱

چکیده

معادباوری، به عنوان یکی از اصول بنیادین اعتقادی در اسلام، نقشی کلیدی در اصلاح رفتار و تربیت اخلاقی انسان‌ها ایفا می‌کند. این باور که انسان در قیامت نسبت به اعمال خود پاسخ‌گو خواهد بود، تأثیر چشم‌گیری در نوع تعاملات اجتماعی، به‌ویژه روابط میان جوانان و والدین دارد. جوانی که معتقد به معاد است، در برابر والدین خود احساس مسئولیت و تکلیف بیشتری کرده و با انگیزه قوی‌تری به رعایت ادب، احترام و نیکی به آنان می‌پردازد. آیات قرآن و روایات معصومان (علیهم السلام) به روشنی بر جایگاه والای والدین و لزوم نیکی به آن‌ها تأکید دارند. بر این اساس ضروری دانسته شد در این خصوص پژوهش انجام شود. لذا هدف اصلی از این مقاله بررسی نقش معادباوری در تقویت روابط جوانان با والدین می‌باشد. که بر اساس روش توصیفی - تحلیلی نگارش یافته است و ابزار آن کتابخانه ای می‌باشد از جمله یافته‌ها و نتایج این پژوهش می‌توان چنین گفت که با بهره‌گیری از منابع دینی، مشخص می‌شود که اعتقاد به معاد در تقویت پیوندهای خانوادگی و کاهش تنش‌های نسلی تأثیرگذار است.

واژه‌های کلیدی: معادباوری ، روابط ، جوانان ، والدین.

^۱ - طلبه سطح ۲، مدرسه علمیه حضرت زهرا (علیها السلام)، چهار محال و بختیاری شهرستان بروجن.

مقدمه

روابط میان نسل‌ها، به‌ویژه ارتباط جوانان با والدین، از مهم‌ترین موضوعات اجتماعی و دینی و همین‌طور از مهمترین ارکان استحکام خانواده و سلامت اجتماعی است. یکی از مفاهیم بنیادین در دین اسلام که می‌تواند نقش سازنده‌ای در بهبود روابط جوانان با والدین ایفا کند، باور به معاد و روز قیامت است. منظور از معادباوری یعنی اعتقاد به حیات پس از مرگ، حساب‌رسی اعمال و دریافت پاداش یا کیفر ابدی که یکی از اصول دین اسلام است. این باور در قرآن بارها با تعبیر مختلفی مانند: «یوم الحساب»، «یوم‌القیامه»، «یوم‌الدین» و... بیان شده است. آگاهی انسان از اینکه رفتار او در دنیا بی‌نتیجه نخواهد ماند، تأثیر مستقیم در رفتار فردی و اجتماعی او دارد.

در دنیای پرشتاب امروز که شکاف نسلی به دلیل تفاوت‌های فکری، فرهنگی و تکنولوژیک رو به افزایش است، عوامل تقویت‌کننده روابط بین جوانان و والدین بیش از پیش اهمیت پیدا می‌کند. همه عقاید دینی در چگونگی زندگی اجتماعی انسان مؤثر هستند؛ هر چند تأثیر آنها یکسان نیست، از میان عقاید دینی، اعتقاد به معاد یکی از مؤثرترین باورها در جهت دادن به رفتار آدمی و و اصلاح روابط انسانی در جوامع می‌باشد. معادباوری یعنی در پی آخرت بودن، که نه تنها یک امر اعتقادی مهم از آموزه‌های کتاب وحیانی می‌باشد بلکه از امور فطری نیز می‌باشد، از آنجایی که اعتقاد به معاد، یکی از ارکان ضروری دین است و اهمیت آن در زندگی اجتماعی در قرآن بسیار ذکر شده و چون نقش خاصی در پرورش روح انسان و تعامل انسان با سایر افراد دارد و آثار شگرفی در زندگی اجتماعی به ارمغان می‌آورد، ضروری است که در این باره پژوهش انجام گیرد.

پیشینه این موضوع را می‌توان هم زمان با نزول آیاتی از قرآن در خصوص قیامت و معاد دانست، زیرا در قرآن کریم از یادآوری معاد و قیامت و آثار تربیتی آن در روابط افراد در سوره‌های مختلف یاد شده است، در راستای دستیابی به پیشینه‌ی تجربی این تحقیق به سایت‌های مختلفی مراجعه شد؛

برخی از کتب و مقالاتی که با موضوع پژوهش در ارتباطند عبارتند از: (۱) کتاب «خانواده در مکتب قرآن و اهل بیت (علیهم السلام)» تألیف: سید کاظم ارفع، کتاب در خصوص روابط بین والدین و فرزندان مباحثی مهم را ذکر نموده است. (۲) مقاله: «تأثیر باورهای دینی بر روابط خانوادگی جوانان». نوشته: حسن زاده، محمدرضا و همکاران. (۱۳۹۶). منتشر در فصلنامه علوم تربیتی و روان‌شناسی اسلامی، ۲۴(۲)، ۸۴-۶۵. این مقاله مطرح می‌کند که باورهای دینی، به‌ویژه اعتقاد به معاد، با افزایش احترام، صبر و مسئولیت‌پذیری در قبال والدین رابطه مثبت دارد. در هر صورت وجه تمایز نوشتار حاضر با پژوهش‌های مذکور این است که در نوشتار حاضر نقش معادباوری در اصلاح و تقویت پیوندهای خانوادگی، به‌ویژه میان جوانان و والدین مورد بررسی قرار می‌گیرد حال آنکه در موارد فوق الذکر این امر انجام نشده است. اکنون سؤال اصلی پژوهش این است که معادباوری در تقویت روابط جوانان با والدین چه نقشی دارد؟

۱. مفهوم شناسی

در این قسمت از نوشتار لغات مهم از نظر معنای لغوی و اصطلاحی بررسی می‌شوند:

۱-۱. معاد

لفظ معاد در لغت از «عاد یعود»، گاهی به معنای مصدری (برگشتن)، گاهی به معنای اسم زمان (زمان برگشتن) و گاهی به معنای اسم مکان (جای برگشتن) است، و از صیغه «عود» به معنای برگشت به سوی چیزی، بعد از آن که از آن چیز انصراف شده بود، و از صیغه «اعاده» به معنای تکرار چیزی است.^۱ در قرآن، لفظ معاد یک بار و لفظ «میعاد» و «المیعاد» شش بار به معنای لغوی (زمان یا مکان

^۱ - طهرانی، توضیح المراد، ص ۷۶۶

بازگشت) به کار رفته است. حدود هفتاد لفظ مانند: (يوم القيامة، يوم الحساب، يوم الدين و...) معنای رستاخیز و روز بازپسین را می‌رسانند.^۱

در اصطلاح معاد یعنی برگشت اجزای بدن به یکپارچگی، بعد از آن که پراکنده شده بودند؛ برگشت به حیات بعد از مرگ، برگشت ارواح به بدن‌ها بعد از جدایی.^۲ در قرآن کریم و فرهنگ صدر اسلام واژه «معاد» به معنای اصطلاحی (روز قیامت، سرای آخرت و...) استعمال نشده است، تنها متکلمین اسلامی این واژه را به کار برده‌اند.^۳ همچنین معاد در اصطلاح فلسفی و کلامی، به معنای بازگشت انسان بعد از مرگ به حیات، برای رسیدگی به حساب اعمال اوست.^۴

۱-۲. معادباوری: معادباوری اصل بنیادین اعتقادی و یکی از اصول دین اسلام محسوب می‌شود در لغت یعنی باور به معاد، در اصطلاح یعنی اعتقاد به حیات پس از مرگ، حسابرسی اعمال و دریافت پاداش یا کیفر ابدی.

۱-۳. روابط: در لغت از ارتباط به معنای رابطه است و آن را به صورت یک مصدر متعدی و یک بار دیگر اسم مصدر معنی کرده‌اند: ۱ - مصدر متعدی: ربط دادن، بستن، بر بستن، بستن چیزی را با چیز دیگر ۲ - اسم مصدر: بستگی، پیوند، پیوستگی و ارتباط.^۵

«ارتباط» واژه‌ای عربی است از ماده «ربط» و از باب افتعال، به معنای بستن. وقتی گفته می‌شود «ربط الشیء» یعنی آن را بست. مشتقات این واژه در قرآن کریم پنج بار به صورت‌های «رباط»^۶،

^۱ - شبر، حق الیقین، ج ۲، ص ۴۹

^۲ - طریحی، مجمع البحرین، ج ۳، ص ۲۷۳ و ابن منظور، لسان العرب، ج ۹، ص ۴۶۰.

^۳ - مکارم شیرازی، پیام قرآن، ج ۵، ص ۵۰.

^۴ - سجادی، فرهنگ معارف اسلامی، ج ۴، ص ۲۶۱

^۵ - محسنیان راد، ارتباط شناسی ارتباطات انسانی (میان فردی، گروهی، جمعی)، ص ۴۲

^۶ - راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، ص ۵۷۹.

^۷ - مصطفوی، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، ج ۴، ص ۲۸.

«یربط»، «رابطوا»، «ربطنا» و به معنای بستن و استوار کردن آمده است. به باور مرحوم طبرسی واژه «ربط» به معنای بستن است و از آن است که گویند «ربط الله علی قلبه بالصبر»؛ یعنی خداوند با صبر قلب او را بست؛ یعنی استوار ساخت،^۱ در اصطلاح ارتباط در ساده ترین مفهوم خود ارسال و دریافت پیام است.^۲

۱-۴. جوانان: جمع واژه جوان است و در لغت به معنای شباب، مقابل پیری است.^۳ در فرهنگ عربی دو تعبیر برای آن وجود دارد: ۱. فتی ۲. شباب؛ فتی از فتو به معنای طراوات و شادابی است و شباب از ریشه شبب به معنای شکوفایی و برخورداری از طراوت است.^۴ جوان در اصطلاح عبارت است از سن پانزده تا ۲۹ سالگی، که مدخل زندگی بزرگ سالی است، مرحله ای است که دیگر نشانی از صفات کودکی وجود ندارد و فرد از نظر شکل شبیه بزرگ سالان است و پس از سپری شدن تحولات بلوغ، جوانی فرا می‌رسد.^۵

۱-۵. والدین: واژه والدین در لغت به معنای «زادآوران» است که کلمه زادآوران به معنای پدر و مادر است.^۶ بنابراین در این قسمت از نوشتار جا دارد که معنای هر کدام از واژه های «پدر و مادر» به طور جدا در لغت و اصطلاح تعریف شود. واژه مادر مجازاً صفت است. معادل مادر در لغت عربی کلمه (ام) می باشد.^۷ واژه «ام» در لغت عربی یعنی مادر، اصل و پایه هر چیزی که چیزهای دیگر به آن منضم

^۱ - طبرسی، تفسیر مجمع البیان، ج ۲، ص ۹۱۸، ذیل آیه ۲۰۰ آل عمران

^۲ - معین، فرهنگ لغت معین، ص ۱۸۹.

^۳ - همان، ج ۱، ص ۸۷۴

^۴ - ابن فارس، معجم مقاییس اللغة، ج ۳، ص ۱۷۷

^۵ - سلیمانی فر، بررسی شخصیت جوان از دیدگاه قرآن، ص ۳۸

^۶ - دهخدا، لغت نامه، ذیل واژه والدین.

^۷ - جوهری، الصحاح تاج اللغة ج ۵، ص ۲۰۹۹.

والدین است؛ و باور به این ارزش، انسان معادباور را از هرگونه بی‌احترامی بازمی‌دارد. زیرا جوانی که معادباور است می‌داند و معتقد است که همان گونه که نیکی به پدر و مادر باعث بخشش گناهان و فزونی عمر می‌شود. مسلماً بی‌احترامی به آنها و توهین و بی‌ادبی به والدین، از جمله گناهان کبیره است و عذاب شدیدی در پی دارد.^۱

چنانچه پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمودند: «أَكْبَرُ الْكَبَائِرِ الشِّرْكُ بِاللَّهِ، وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ»^۲؛ بزرگ‌ترین گناهان، شرک به خدا و عاق والدین است. کسی که باور دارد در قیامت به خاطر کوچک‌ترین توهین یا بی‌احترامی به والدین، مجازات خواهد شد، خود را تربیت می‌کند و زبانش را مهار می‌کند.

^۱ - اسلامی‌نیا، مقاله «نقش آموزه‌های معاد در تربیت خانوادگی از منظر قرآن»، ص ۱۱۵.
^۲ - البخاری، الجامع الصحیح، کتاب الأدب، باب: «أكبر الكبائر»، حدیث شماره ۶۸۷۱؛ حر عاملی، وسائل الشیعة إلی تحصیل مسائل الشریعة، ج ۲۱، کتاب النکاح، باب ۸۹ (باب وجوب برّ الوالدین)، حدیث ۲.

نتیجه‌گیری

معادباوری به معنای باور به زندگی پس از مرگ، قیامت، حسابرسی اعمال، بهشت و دوزخ است. این اعتقاد یکی از اصول پنج‌گانه دین اسلام است و نقشی کلیدی در تنظیم رفتار مؤمنان دارد. انسان معادباور، خود را در معرض قضاوت و حسابرسی خداوند می‌بیند و همین نگاه، او را به سوی اصلاح رفتار، انجام وظایف دینی و رعایت حقوق دیگران سوق می‌دهد. در خصوص والدین، که از نگاه دین دارای بالاترین جایگاه پس از خداوند هستند، معادباوری نقش مضاعفی ایفا می‌کند. معادباوری، نه تنها یک اصل اعتقادی، بلکه یک ابزار کارآمد تربیتی است که می‌تواند به‌طور جدی در بهبود روابط جوانان با والدین تأثیرگذار باشد. جوانی که بداند هر رفتار و سخنش مورد حسابرسی دقیق الهی قرار خواهد گرفت، بی‌شک در برابر والدین خود خاضع‌تر، مهربان‌تر و مسئول‌تر خواهد بود. تقویت این باور در نسل جوان، سرمایه‌گذاری برای رشد اخلاقی، خانوادگی و اجتماعی جامعه است.

در مجموع می‌توان چنین نتیجه گرفت که آثار تربیتی معادباوری بر تقویت روابط جوانان و والدین عبارتند از: حفظ حرمت والدین و اطاعت پذیری از آنها^۲. تقویت مسئولیت پذیری جوانان^۳. نیکی و احسان به والدین و^۴. اصلاح روابط سرد یا پرتنش.

فهرست منابع و مآخذ

*قرآن مجید ، ترجمه محمد علی رضایی اصفهانی .

۱. ابن فارس ، معجم مقاییس اللغة ، بیروت : دارالاحیاء التراث العربیه، ۱۴۰۸هـ.ق.
۲. ابن منظور، محمد بن مکرم ، لسان العرب، بیروت: دارالاحیاء التراث العربیه، ۱۴۱۴هـ.ق.
۳. احمدی شاهرودی، احمد علی، سیری در عقاید، چاپ پنجم، تهران : انتشارات حکمت ، ۱۳۷۴.
۴. اسلامی‌نیا، علی، «نقش آموزه‌های معاد در تربیت خانوادگی از منظر قرآن»، فصلنامه پژوهش‌های قرآنی، ۱۴۰۰.
۵. البخاری، محمد بن إسماعیل .الجامع الصحيح، کتاب الأدب، بیروت: دار ابن کثیر ، بی تا .
۶. پاینده ، ابوالقاسم، نهج الفصاحه ، قم : نشر دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۸.
۷. پورمهدی‌امیری، فاطمه؛ روحی‌ارمکی، طیبه؛ کریمی‌نیا، محمدمهدی؛ انصاری‌مقدم، مجتبی، ۱۴۰۰، «راهکارهای نهادینه‌سازی معادباوری فردی از منظر قرآن و حدیث»، مجله دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی، دوره ۴، شماره ۴۶، اسفند ۱۴۰۰.
۸. تمیمی آمدی ، احمد بن محمد عبدالواحد ، غرر الحکم ، بیروت : دارالعلم، ۱۴۰۷.
۹. جوادی آملی ، عبدالله، یاد معاد، قم : مرکز نشر اسراء ، ۱۳۸۵ .
۱۰. جوهری ، اسماعیل بن حماد، الصحاح تاج اللغة، قم : دارالکتب الاسلامیه ، ۱۳۷۸
۱۱. حر عاملی، محمد بن حسن .وسائل الشیعۀ إلى تحصیل مسائل الشریعۀ، قم: مؤسسه آل‌البیت، ۱۴۰۹.
۱۲. حسن‌زاده، محمدرضا و همکاران. مقاله: «تأثیر باورهای دینی بر روابط خانوادگی جوانان»، فصلنامه علوم تربیتی و روان‌شناسی اسلامی، ۱۳۹۶.

۱۳. دهخدا ، سید علی اکبر ، لغت نامه دهخدا ، تهران : نشر دانشگاه ، ۱۳۷۷ هـ.ش.
۱۴. طباطبایی، اصول عقاید و دستورات دینی ، تهران : انتشارات کتب اسلامی، ۱۳۷۸.
۱۵. طریحی ، فخرالدین ، مجمع البحرین، بیروت : دارالعلم ، ۱۴۰۷ .
۱۶. صدوق ، محمد بن علی ، من لا یحضره الفقیه، قم : کتب اسلامی، ۱۳۸۸ .
۱۷. ، عیون اخبار الرضا، قم : کتب اسلامی، ۱۳۸۷.
۱۸. راغب اصفهانی، محمد حسین، مفردات الفاظ قرآن ، قم : نشر هاجر ، ۱۳۸۵ هـ.ش
۱۹. سلیمانی‌فر، ثریا، بررسی شخصیت جوان از دیدگاه قرآن، حدیث و علم روان شناسی، تهران : نشر فرهنگ مکتوب، ۱۳۸۴ هـ.ش
۲۰. سجادی، سید جعفر ، فرهنگ معارف اسلامی ، تهران : نشر سمت ، ۱۳۷۰.
۲۱. شبر، عبدالله ، حق الیقین، قم : انتشارات دارالمرتضی ، بی تا .
۲۲. شریفی، ناصر؛ احمدی، ابوالقاسم . نقش معادباوری در تربیت اخلاقی نوجوانان، فصلنامه معارف، شماره ۸۵، تابستان ۱۳۹۰
۲۳. صدری افشار، غلامحسین، فرهنگ معاصر فارسی، تهران : نشر دانشگاه ، ۱۳۷۸
۲۴. طباطبایی، سید محمد حسین، تفسیر المیزان، تهران: انتشارات اسلامی، مترجم: محمدباقر موسوی گرمارودی، ۱۳۷۷ هـ.ش.
۲۵. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان ، قم : نشر مکتبه النجفی مرعشی ، ۱۴۰۳ هـ.ق
۲۶. طیب ، سید عبدالحسین، تفسیر اطیب البیان ، تهران : انتشارات اسلام ، ۱۳۷۸
۲۷. طهرانی (آملی) ، محمدتقی ؛ توضیح المراد ، قم : مرکز نشر اسلامی ، ۱۳۷۷.
۲۸. عمید، حسن ، فرهنگ فارسی عمید، تهران : نشر امیر کبیر ، ۱۳۷۷.

۲۹. فیروزآبادی، محمد بن یعقوب، القاموس المحيط ، قاهره : نشر دارالحدیث، ۲۰۱۳
۳۰. کریمی حسینی، سید عباس ، تفسیر علیین ، قم : نشر اسوه ، چاپ اول ، ۱۳۸۳.
۳۱. کریمی، فاطمه ، «معادباوری و نقش آن در کاهش تعارضات نسلی»، فصلنامه جامعه‌شناسی دین، تهران ، ۱۳۹۹.
۳۲. محسنیان راد، مهدی، ارتباط شناسی ارتباطات انسانی (میان فردی، گروهی، جمعی)، تهران: سروش، ۱۳۶۹
۳۳. محمدرضا، شرفی، تربیت معاد محور، انتشارات پژوهشگاه علوم و معارف اسلامی ، ۱۳۹۲
۳۴. مصطفوی، حسن ، التحقيق فی کلمات القرآن، تهران : کتب اسلامیة ، ۱۳۸۷.
۳۵. معین، محمد، فرهنگ معین، تهران : نشر سرایش، ۱۳۸۳ هـ.ش.
۳۶. مکارم شیرازی ، ناصر ، تفسیر نمونه ، تهران : دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۴
۳۷. ، پیام قرآن ، قم: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۷.